

OUDHEIDKUNDIG BODEMONDERZOEK TE ROTTERDAM EN OMGEVING IN 1962

door C. HOEK

GEDURENDE het jaar 1962 zijn door de afdeling Oudheidkundig onderzoek van de dienst Gemeentewerken een aantal opgravingen verricht onder auspiciën van de Commissie van advies inzake archeologisch onderzoek binnen het ressort Rotterdam.

Op verzoek van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek zijn tweemaal werkzaamheden verricht op het gebied van de gemeente Schiedam, in overleg o.a. met het archief en het museum aldaar.

I. HET HUIS TE RIVIERE

De overblijfselen van het voormalige kasteel het Huis te Riviere, ook wel genoemd het kasteel van Matenese, te Schiedam zijn in 1946 onderzocht en ten dele ontgraven onder leiding van de heer J. G. N. Renaud. Deze legde de grondslagen bloot van het hoofgebouw en de noord- en westzijde van de voorburcht. Het overige van dit laatste onderdeel kon niet vrijgelegd worden, zodat bestratings- en rioleringswerkzaamheden aan het eind van 1961 hier ter plaatse een gereede aanleiding waren te trachten nog iets meer van het verdwenen gebouw op te sporen.

Inderdaad gelukte het de zuidmuur van de voorburcht terug te vinden over een lengte van ongeveer 25 m. Naar het westen toe kon de plaats van de geheel uitgebroken muur vastgesteld worden tot aan een reeds in 1946 blootgelegde hoektoren door de aanwezigheid van een puinsleuf, en op gelijke wijze bleek ook dat de muur zich nog minstens 6 m naar het oosten heeft voortgezet, zodat het zuidfront een lengte van ten minste 45 m heeft gehad. De plaats van de oostmuur kon niet vastgesteld worden daar zich hier de Joodse begraafplaats bevond. Deze begraafplaats is later geruimd, waarbij verzuimd is hiervan mededeling te doen aan het archief van Schiedam, zodat deze gelegenheid om het onderzoek af te ronden helaas niet benut kon worden.

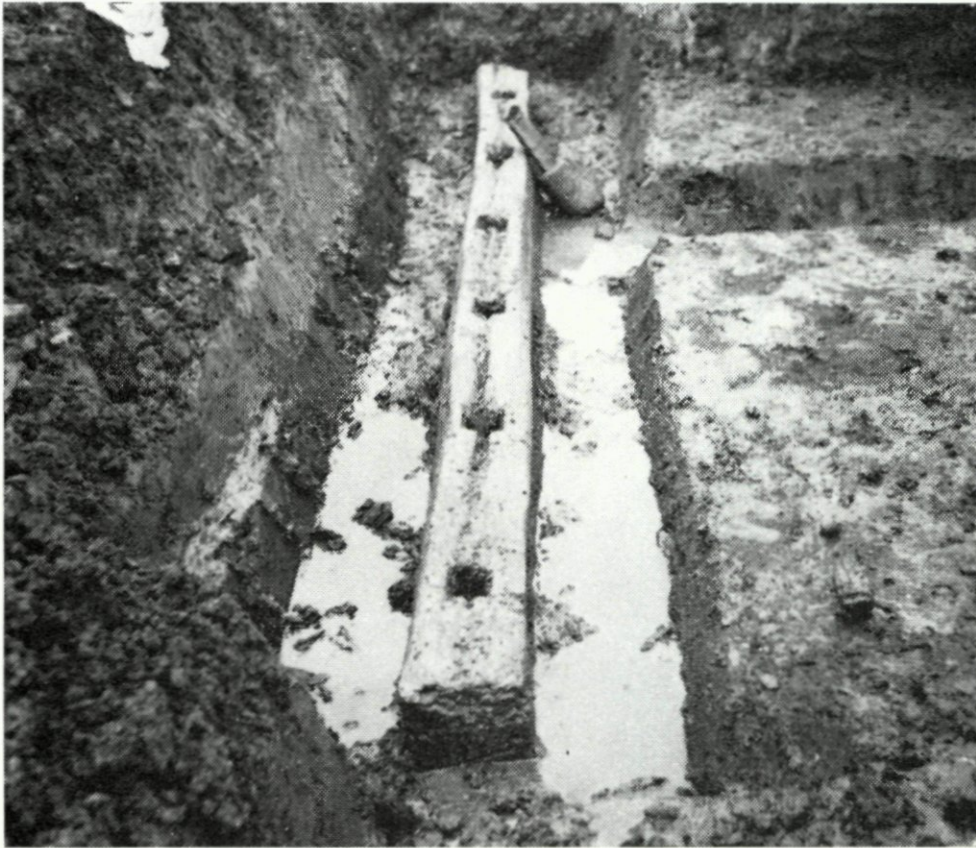
Wat kan uit de laatste vondsten geconcludeerd worden? De heer

Renaud heeft reeds vast kunnen stellen dat het in de 16de eeuw vernielde kasteel van bescheidener afmeting was dan de oudste opzet uit de 13de eeuw en stelt de tweede bouwfase in het midden van de 14de eeuw. Nu is gebleken dat de zuidmuur van de voorburch tot de oudste periode gerekend moet worden.

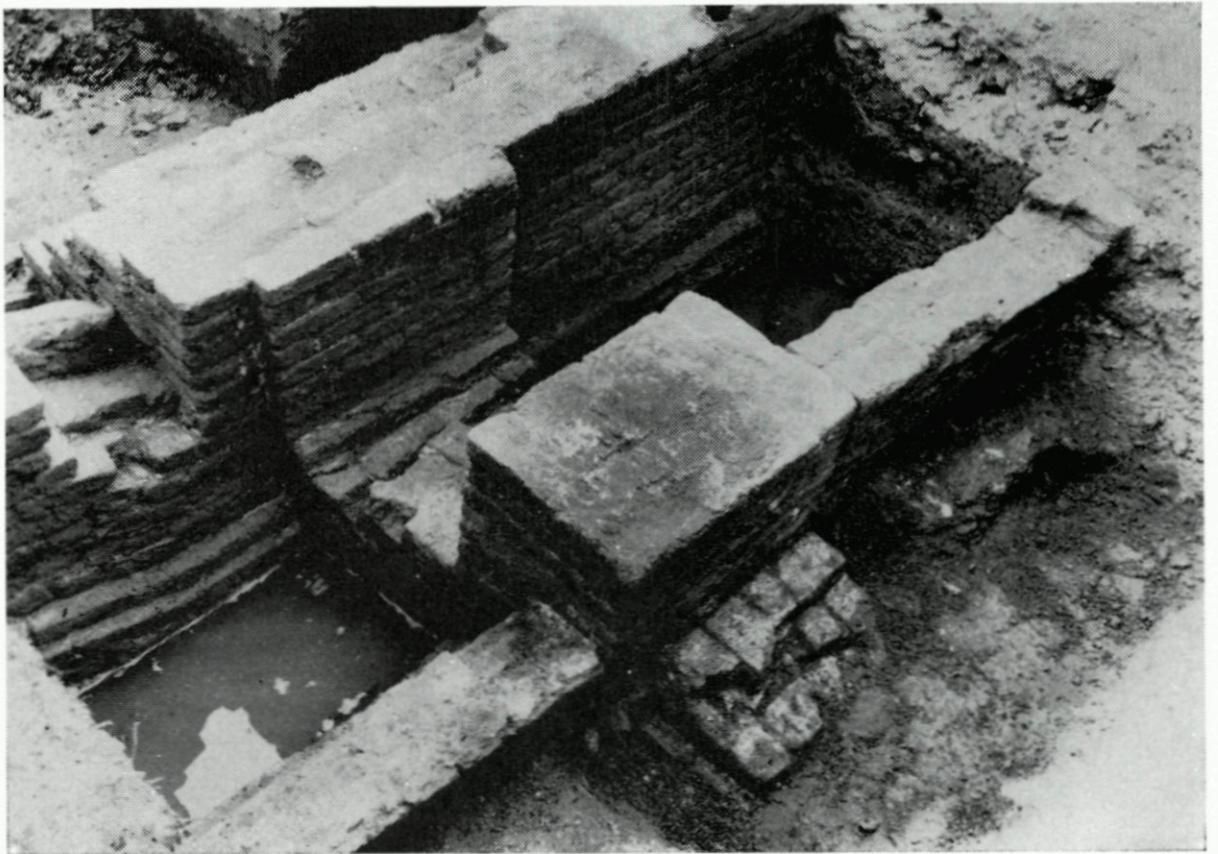
Het huis te Riviere is een stichting van ver Aleyd, weduwe van Jan van Avennes, zuster van graaf Willem II van Holland, rooms koning. Over haar bezit aan de Schiemond is in een vorig jaarboekje uitgewijd ¹⁾ en korthedshalve zij vermeld, dat Aleyd, nadat zij in 1258 voogdes was geworden van de jonge graaf Floris V na de dood van haar beide broers Willem en Floris, een huismacht begon op te bouwen in het hart van Holland en dat wij de stichting van het kasteel mogen stellen op dit jaar. Tien jaar later, op 24 oktober 1268, moest zij het kasteel afstaan aan haar neef Floris V, die er haar zoon Floris mee beleende. Dat graaf Floris niet volstaan heeft met alleen de blote leenheerlijkheid over het kasteel, maar ook wijzigingen in het bouwplan heeft doen aanbrengen is wel zeker en ook staat wel vast, dat het complex nog niet voltooid kan zijn geweest, daar ver Aleyd van 1262 tot 1264 de wijk heeft moeten nemen voor graaf Otto van Gelre, die haar de voogdij betwistte.

Om er een indruk van te verkrijgen welke de opzet van het oorspronkelijke huis was, dienen wij binnen Holland naar sterkten te zoeken uit dezelfde periode, waarvan de eigenaars van gelijke rang en stand waren als ver Aleyd. Van gelijke rang waren eigenlijk alleen de graven zelf, die over een groter aantal sterkten beschikten dan hun bloedverwanten van Avennes; onder hen in rang stonden b.v. de heren van Putten en, nog verder naar beneden de heren van Teylingen en van Heemskerck.

Het blijkt nu dat de grafelijke kastelen, die in de eerste plaats bedoeld waren als versterking en niet als woonplaats voor langere tijd, in wezen niets anders zijn dan ommuurde pleinen, waarbinnen in geval van oorlog een troepenmacht van een paar honderd man zich kon verschansen. Het oudste voorbeeld is de burcht van Leiden, gebouwd omstreeks 1170, zijnde een cirkelvormige ringmuur rond een plein met een diameter van ongeveer 33 m; ter plaatse van de ingang bevond zich oorspronkelijk een kleine rechthoekige toren tegen de binnenzijde van de muur. De Leidse burcht is nog gebouwd op een kunstmatige heuvel; de hierna te noemen 13de

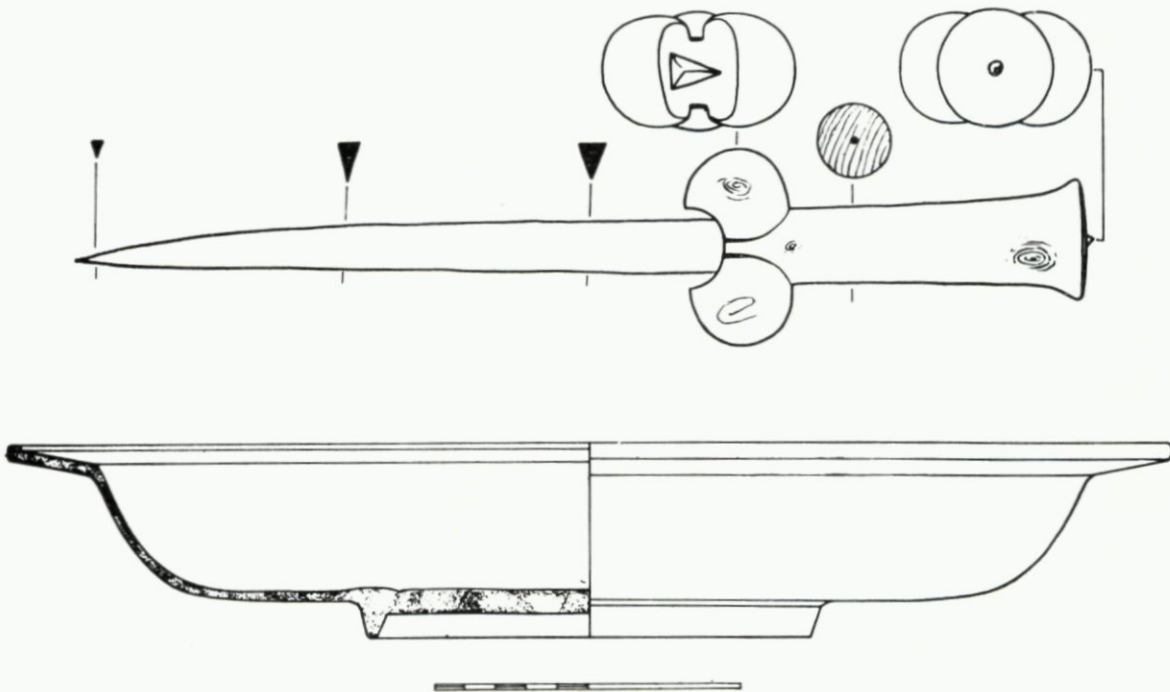
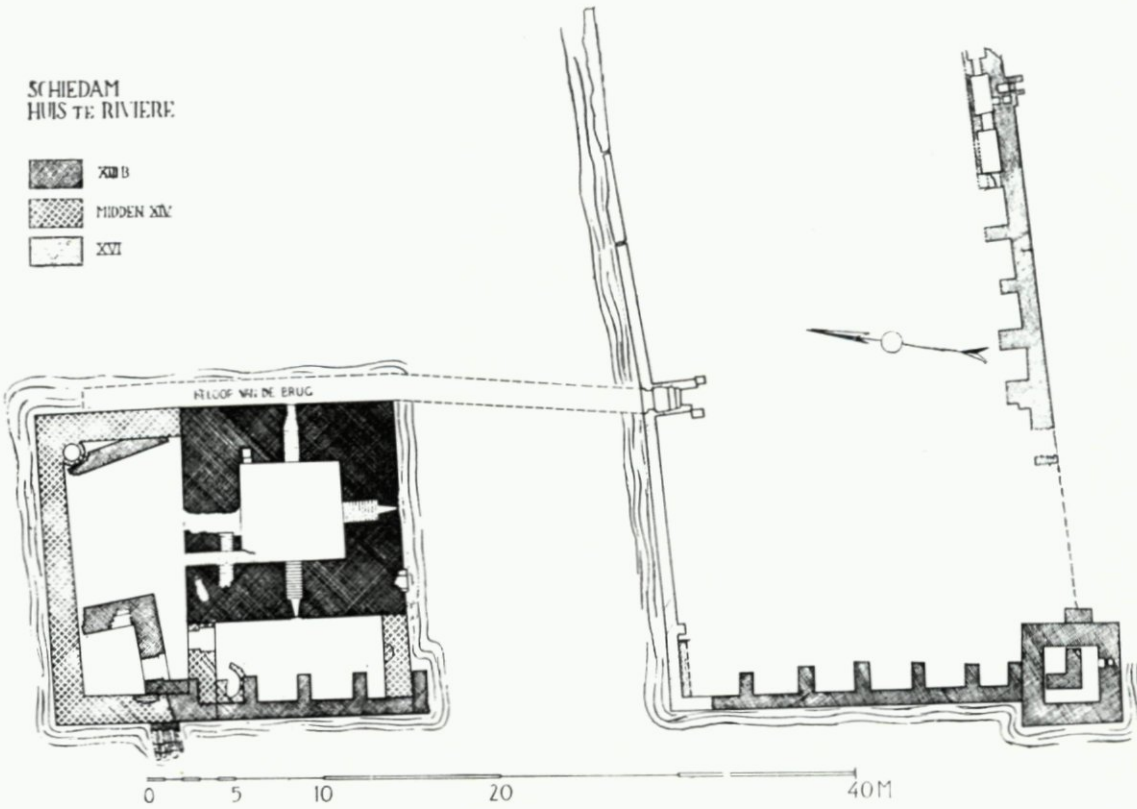
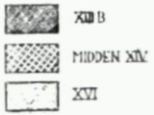

25. Kethel; funderingsbalk van een gebouwtje uit de 2de eeuw. De ronde staande palen, die vierkante punten hebben, zijn verwijderd. Een van deze palen ligt rechts achter tegen de balk aan. 26. Kethel; een zelfde balk, waarin de verticale palen aanwezig zijn. Foto's Chr. de Roo.

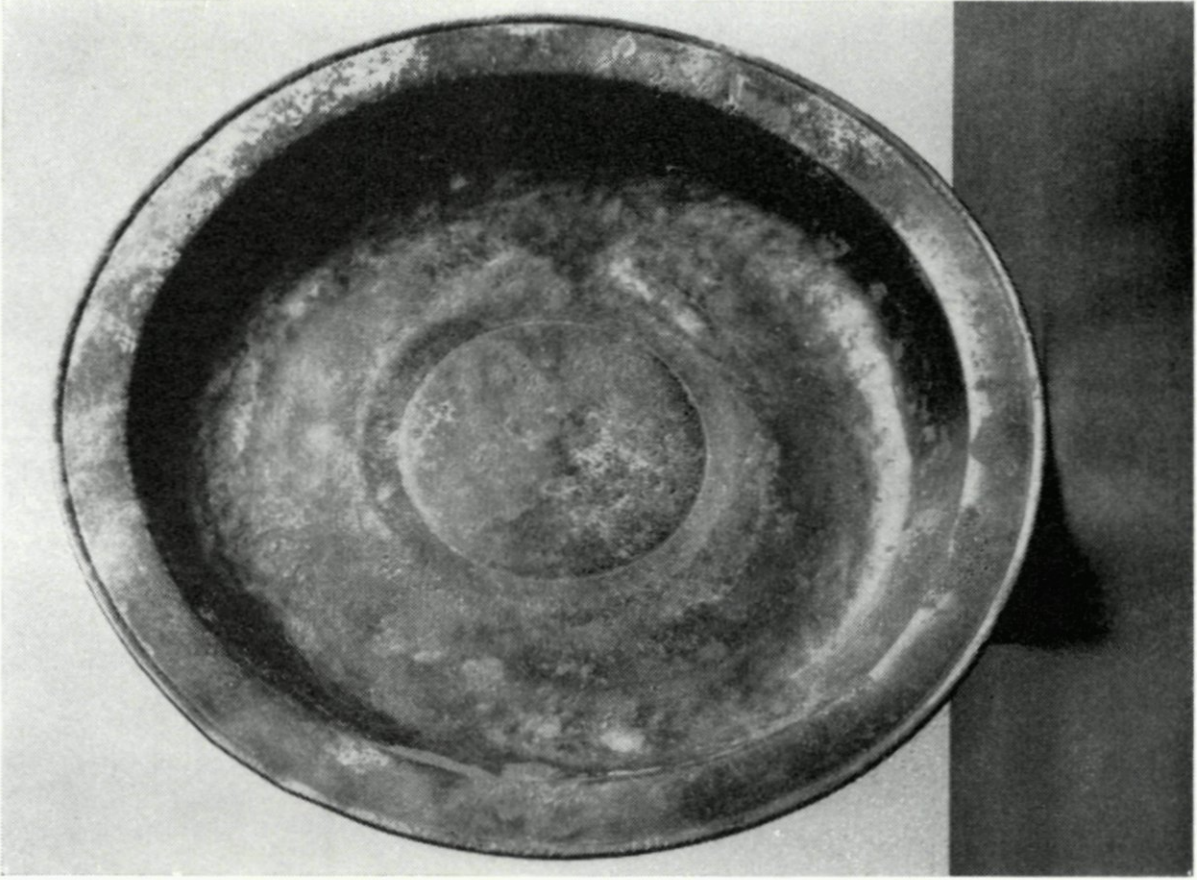

27. Het huis te Riviere; walmuur voorburcht met gemakkoker. 28. Het huis te Riviere; walmuur voorburcht vanaf de binnenzijde gezien, in het midden een steunbeer met doorgang. Foto's J. G. N. Renaud.

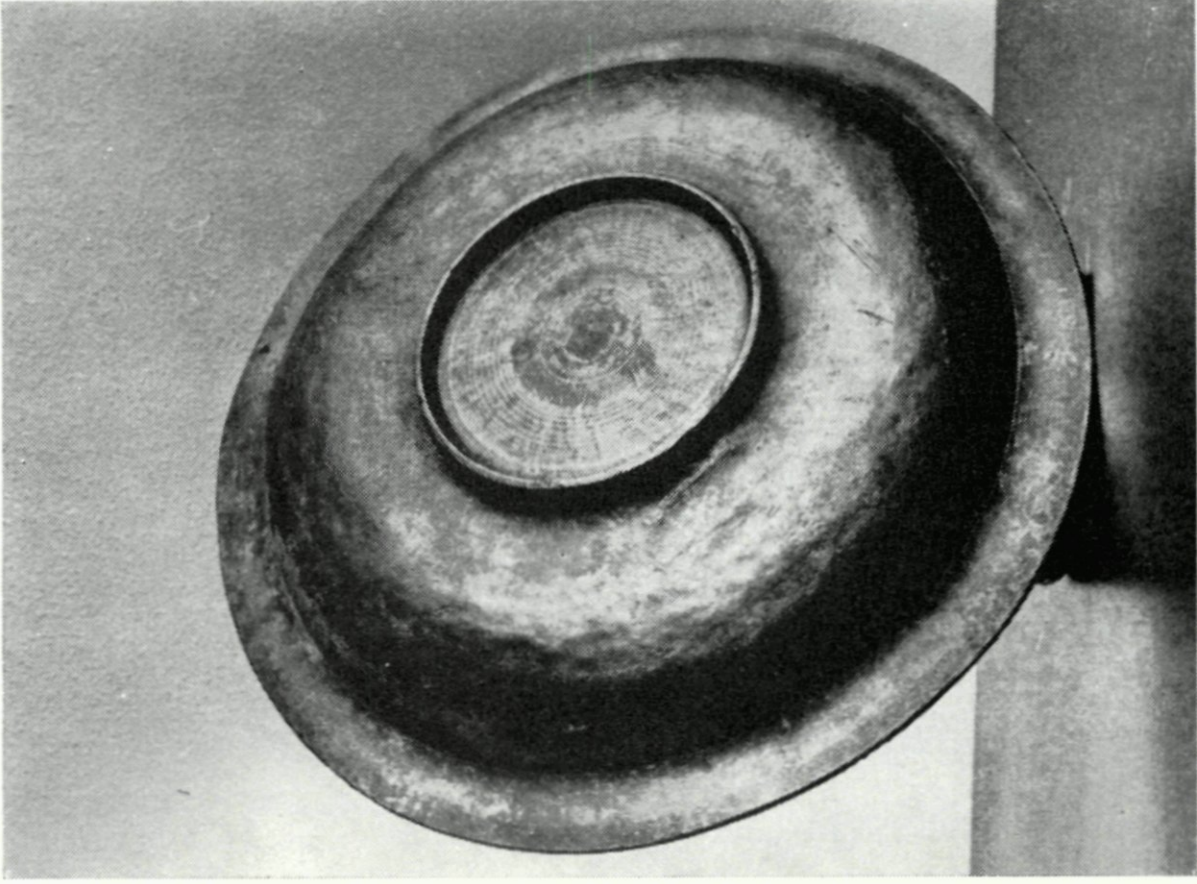
SCHIEDAM
HUIS TE RIVIERE

29. Het huis te Riviere; plattegrond met links de hoofdburcht en rechts de voorburcht. Rechtsboven de in 1962 aangetroffen walmuur. 30. Kasteel Valckensteyn; boven: 15de eeuwse dolk, beneden: tinnen schotel van omstreeks 1400. Tekeningen R.O.B.

31. Kasteel Valckensteyn; tinnen schotel, bovenzijde; foto Openbare Werken.

32. Kasteel Valckensteyn; tinnen schotel, onderzijde met standring; foto Openbare Werken.

eeuwse kastelen zijn uitsluitend omringd door grachten. Ronde burchten van ongeveer dezelfde afmetingen, oorspronkelijk uitsluitend uit een ringmuur bestaande, zijn het – niet grafelijke – Teylingen bij Voorhout en de burcht van Heemskerck. Arnoud van Heemskerck wordt sedert 1256 als castellanus van Torenburgh vermeld. Floris V bouwde in de tachtiger jaren een aantal kastelen op rechthoekig grondplan, waarvan wij willen noemen Muiden, Medemblik en de Nieuwendoorn. Van het oude kasteel van Muiden zijn slechts de grondslagen bewaard; het bestaat uit een rechthoekig plein, 30×35 m, met vier ronde hoektorens en een woonvleugel die nog niet de volle lengte van de kortste zijde beslaat. In het midden van de er tegenover liggende zijde is een rechthoekige poorttoren.

Medemblik is groter dan Muiden; het plein is hier 40×40 m; in het midden van iedere zijde is een kleine rechthoekige toren, waarvan een de poort bevat. De ronde hoektorens zijn eigenlijk niet meer dan rondelen, even hoog als de walmuur; slechts een is hoger dan de andere opgetrokken.

Tegen de walmuur ligt een woongebouw, bestaande uit een onderkelderde grote zaal, met hierop aansluitend een woonvertrek. Ook hier nemen de woonvleugels nog niet de helft in van de beide zijden van het plein waartegen zij aangebouwd zijn.

Vermoedelijk is ook de bovenbouw van Muiden niet hoger geweest dan die in Medemblik, zodat het 13de eeuwse slot heel wat minder imposant was dan de laat 14de eeuwse herbouw, die wij nu kennen.

Rechthoekig was ook de Nieuwendoorn; het plein is hier 32×32 m. Op een hoek ligt een zware donjon; enkele gebouwen zijn tegen een zijde geprojecteerd. Voor de burcht bevindt zich hier een ommuurde voorhof van 22×37 m.

Een laatste vergelijkingsobject is het hof van Putten te Geervliet, waarvan in de 18de eeuw nog de omtrek herkenbaar was; ook hier een omweld plein van circa 50×50 m met ronde hoektorens. Van de oude woongebouwen is niet veel met zekerheid te zeggen; in het begin van de 15de eeuw is hier sprake van de grote zaal.

Wij mogen aannemen dat het oorspronkelijke plan van het huis te Riviere zich aangesloten zal hebben bij de hiervoor genoemde kastelen. Als wij alleen de op de opgravingstekening fijn gehar-

ceerde bouwdelen beschouwen, dan zien wij allereerst twee ongeveer loodrecht op elkaar staande walmuren, die aansluiten op een vierkante hoektoren in het zuidwesten, waarvan de zuidmuur tenminste 45 m lang is geweest.

De moeilijkheid is nu, wat te denken van de westmuur. Is de gracht tussen voorburcht en hoofdgebouw niet oorspronkelijk en hebben de beide stukken walmuur hier één geheel gevormd?

De afstand tussen de westelijke hoektorens bedraagt 50 m en beide muren liggen precies in elkanders verlengde. Naar de mening van de heer Renaud pleit tegen deze mogelijkheid het verschil van diepte van de onderzijde van de beide walmuurgedeelten. Hier staat echter tegenover dat het noordelijke stuk vlak naast de zware donjonvoet is gefundeerd en dat men hier wel dieper heeft moeten graven om op ongeroerde grond naast deze diepe funderingsput te komen dan op het terrein van de latere voorhof. Opmerkelijk is toch dat de zuidelijke gevellijn van de donjon, die de rooilijn van het latere hoofdgebouw vormt, doorbroken wordt door het restant van de oude walmuur, zodat een muurpijler van de weergang geheel buiten deze lijn valt, maar dat zelfs de zuidzijde van deze pijler de aanzet vertoont van nog een travee.

Mocht de theorie van de ononderbroken walmuur aan de westzijde juist zijn, dan wordt het beeld van het oudste plan een plein van circa 50×50 m, omgeven door een walmuur met weergang en vierkante torens op de hoeken. In de noordwesthoek staat op dit plein een formidabele donjon, waarvan de beganegrondverdieping muren van 3 m dikte heeft en die slechts toegankelijk is via de noordwestelijke hoektoren langs een wegneembaar bruggetje meerdere meters boven het binnenpleinniveau. De toegang tot deze toren ligt tussen de donjon en de westelijke walmuur en wordt dus volkomen van boven uit de donjon beheerst. Aan de noordzijde van de donjon schijnt een muur zonder weergang tussen donjon en de walmuur de toegang tot de eerste beschermd te hebben. Dat een dergelijk groot fort in het hart van het graafschap niet in handen kon blijven van een machtig zelfstandig geslacht, volle neven van Floris V, is duidelijk. De gedwongen wijziging van het oorspronkelijke plan in 1268 zal de aanleg van de binnengracht geweest zijn; hierdoor verloor het zoveel oppervlakte, dat voor een versterkte legerplaats niet voldoende ruimte overbleef. Ook de hoektorens schijnen geschiapt te zijn, waardoor op de zuidwest-

hoek het zonderlinge stuk muur binnen de torenfundering noodzakelijk werd.

De teruggevonden zuidmuur van het voorplein bevat een gemakker. Hierbij dient opgemerkt te worden dat drie muurpijlers van de weergang hier poortjes bevat hebben, die met tussen deze pijlers aangebrachte muurtjes een gang vormden. Vermoedelijk heeft zich hier een gebouw tegen de walmuur bevonden met een verdieping.

Hoe het zij, het blijft zaak om in de komende jaren, nu in verband met de stadhuisbouw dicht bij de ruïne een deel van het beledend terrein ontmanteld zal worden, aandacht te besteden aan ieder fragment, dat het nu zeer globale beeld kan aanvullen.

II. VALCKENSTEYN

Op het terrein van het voormalige kasteel Valckensteyn ²⁾ heeft een aanvullend onderzoek plaats gehad. Allereerst is een beter inzicht verkregen in de oudste bewoningen hier ter plaatse. Het kasteelterrein wordt in de noordwesthoek doorsneden door een zeer oude verlande kreek. Deze heeft hier het tussenkleidek in het veen afgezet in een periode ver voor de jaartelling, is verder verland, waarbij het veen weer terrein heeft gewonnen en tijdens de inheemse bewoning was hier slechts een circa 7 m brede stroombedding aanwezig, die water bevatte ter diepte van enkele decimeters.

De oudste bewoners van Valckensteyn hebben langs deze kreek gewoond ter plaatse van de donjon van het latere kasteel. Juist ten westen hiervan hebben zij in de kreek een eenvoudige oversteekplaats gemaakt, door een zware boomstam en enkele dikkere takken in de richting van de stroom achter elkaar in de kreek te leggen en hierover in tegenovergestelde richting takkenbossen. Deze primitieve 'voorde' is tevens gebruikt als wasplaats, zodat tussen de takken vrij veel potscherven, o.a. fragmenten van een met ingekraste lijnen en vingerindrukken versierd exemplaar, stukken van bakplaten, een spinschijfje en beenderen van dieren zijn aangetroffen.

Enkele eeuwen later, tijdens de Romeinse bewoning, is de kreek geheel verland en wij treffen daarin dan ook geen scherven aan uit deze periode.

Ter afsluiting van het onderzoek naar het middeleeuwse kasteel is een sleuf gegraven dwars door de gracht ter plaatse van de brug. Hierbij zijn zowel de overblijfselen van de oorspronkelijke – middeleeuwse – brug, als van die uit het einde van de 16de eeuw aangetroffen.

Voor de walmuur blijkt boven het wateroppervlak een middeleeuws talud gelegen te hebben van ongeveer vier m breedte; vervolgens gaat de grachtbodem stijl omlaag ter plaatse van een eenvoudige beschoeiing; voor de poort is de gracht ongeveer een meter dieper dan elders. Op deze plaats is vrij veel middeleeuws aardewerk aangetroffen, afgedekt met specie en bouwpuin uit de 16de eeuw. Behalve het gebruikelijke steengoed, een rood aardewerk schaal, inwendig geglazuurd, en enkele rode en blauwgrijze kannen, bevindt zich hieronder een tweetal grote kannen van rood aardewerk met een weinig glazuur op de schouder.

Een van deze kannen is aangetroffen een meter onder de grachtbodem, opzij van de onderkant van een van de jukken van de middeleeuwse brug. Deze kan moet gebroken zijn tijdens de bouw van de brug, toen men in de grachtbodem putten gegraven had voor het plaatsen van de staanders. Deze gaten zijn aangevuld met klei, die alleen baksteenpuin bevat, maar geen modder van de grachtbodem. De kan heeft een manchetvormig randprofiel zonder tuit, het oor is aan het lijf bevestigd met drie lobben en heeft aan de bovenzijde een gleuf over de volle lengte. Een tweede kan van ongeveer hetzelfde type is aangetroffen in de modder van de grachtbodem.

De randprofielen van deze kannen herinneren aan de aardewerkprodukten van Andenne in België. De bouw van het kasteel kan gesteld worden in het eerste decennium van de 14de eeuw, zodat wij beide kannen mogen dateren tussen het einde van de 13de eeuw en omstreeks 1310.

Een fraaie 15de eeuwse z.g. nierdolk behoort ook tot de vondsten. De dolk die een driekantige doorsnede en een houten handvat heeft is mogelijk afkomstig uit het gebied van Noyon.

Het belangrijkste aangetroffen voorwerp is echter een grote tinnen schotel met standring, die vastgeklemd lag tussen de beschoeiingspalen aan de binnenzijde van de gracht. Bij herstellingswerkzaamheden aan deze beschoeiing (voor het einde van de 16de eeuw) is een van de paalpunten op de schotel gestuit, maar er niet

in geslaagd deze te doorboren. Op de schotel lagen 15de eeuwse aardewerkscherven, zodat wij deze met enige voorzichtigheid mogen dateren omstreeks 1400, mogelijk nog iets vroeger, daar het kasteel in de middeleeuwen slechts regelmatig bewoond is door de eigenaars tussen 1310 en 1400. Jacob van Gaesbeecke, die in 1400 zijn vader heer Zweder opvolgde o.a. als heer van Putten, heeft een dergelijk actief en druk bezet leven gehad, dat hij zelden op het afgelegen slot vertoefd zal hebben ³⁾. Tussen het aardewerk uit de gracht treffen wij dan ook slechts enkele fragmenten van 15de eeuwse graven aan.

De zeer zware schotel (zie de doorsnede tekening) valt met geen enkel stuk binnen de landsgrenzen te vergelijken en vindt slechts een enkel pendant in Duitsland en Zwitserland (de Zwitserse schotel is afkomstig van het in 1356 door een aardbeving verwoeste slot Homburg); die exemplaren hebben evenwel niet een dergelijk grote dikte.

Vermoedelijk heeft de schotel gediend om er een grote kan op te zetten en heeft hij behoord tot het tafelgerei van heer Zweder van Abcoude, van Gaesbeecke en van Wijk bij Duurstede, heer van Putten en Strijen van 1361 tot 1400.

Er zullen ongetwijfeld in de 14de en 15de eeuw zeer vele van deze grote schotels geweest zijn. Hun ondergang is te wijten aan de grote hoeveelheid materiaal die zij bevatten; een voor een zullen zij weer in de smeltkroes van de tinnegieter verdwenen zijn en deze weer verlaten hebben in kleine borden, bekers en ontelbare lepels. Al met al is de schotel van Valckensteyn een Europees unicum!

Door leden van de archeologische werkgroep 'De Nieuwe Maas' is een grote hoeveelheid 17de eeus materiaal, waaronder fragmenten vroege majolica, geborgen uit de gracht bij de keuken.

III. KETHEL

Eind maart 1962 bleek dat de Hargpolder en het ten noorden van de Vlaardingseweg gelegen gebied voor opspuiting gereed werd gemaakt.

Op verzoek van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek werd een onderzoek ingesteld in het bedreigde gebied. Dat dit onderzoek, dat meer het karakter had van een nood-operatie, nog een behoorlijk resultaat heeft opgeleverd, is zeker niet in

de laatste plaats te danken aan de hulp van twee archeologische werkgroepen. Enkele leden van de groep 'Helinium', onder leiding van de heer Chr. de Roo, assistent van het Stedelijk Museum te Schiedam, onderzochten een drietal woonplaatsen rond het begin van de jaartelling en leden van de groep 'De Nieuwe Maas' verzamelden scherfmateriaal uit middeleeuwse woonplaatsen. Over het bewoningsbeeld van de Hargpolder is nu het volgende vastgesteld:

De polder bestaat uit een veenlandschap, waarin kleibanen voorkomen, afkomstig van vroegere stroomgeulen. De voornaamste van deze geulen komt uit het noordwesten, uit het gebied van Delft, en loopt in het onderzochte gebied juist ten zuiden van en evenwijdig aan het riviertje de Harg. Deze kleirug is reeds door dr. A. W. Vlam gecarteerd ⁴).

Het veenlandschap is afgedekt door een min of meer dikke kleilaag, die naar het noorden toe afneemt, zodat enkele honderden meters ten noorden van de Vlaardingseweg het veen aan de oppervlakte komt. Dr. ir. W. van Liere dateert dit kleidek vanaf het midden van de derde eeuw tot de negende eeuw van onze jaartelling ⁵).

De beide oudste van de aangetroffen woonplaatsen, even ten oosten van de laan van Bol-Es, tussen de Vlaardingseweg en de Harg, dateren van omstreeks de eerste of tweede eeuw voor het begin van de jaartelling, en zijn gelegen op het veen, dat in deze tijd goed bewoonbaar is. Het veenpakket wijzigt van beneden naar boven van rietveen, riet-zegge veen tot mosveen in de bovenste laag, wat wijst op een vrij droog milieu; slechts een enkele dunne kleiflens in de lagere lagen wijst op overstromingen in een periode, veel vroeger dan de aangetroffen bewoning. Deze bevindt zich op het droge mosveen en bestaat uit grote woningen met wanden van vlechtwerk. In de afvalputten zijn een aantal fraaie produkten van inheemse potterie aangetroffen.

Enkele eeuwen jonger, uit de tweede eeuw van onze jaartelling, is een gebouwtje aangetroffen ten zuiden van de Harg. Het is vermoedelijk een spicarium, een graanschuur, geweest.

Erbij is zowel inheems als Romeins aardewerk aangetroffen. De boerderij, waarbij dit gebouwtje behoorde, was reeds onder de opgeworpen perskade verdwenen. Ook dit gebouwtje lag niet op de grote 'Vlamrug', doch op enkele tientallen meters ten zuiden er-

van. Dus ook in deze periode blijkt het veenlandschap beter bewoonbaar te zijn geweest dan de vaste kleibaan. Daaruit mag de conclusie getrokken worden, dat het veen in deze tijd hoger lag dan de klei en dat deze laatste een natte strook vormde.

De Romeinse bewoning is afgedekt door een kleilaag, zoals door Van Liere is vastgesteld, maar deze laag is echter afgezet in twee perioden, die gescheiden worden door een laag, die veel torenvormige wadslakjes bevat en die nu dateerbaar is gebleken met behulp van een tweetal middeleeuwse woonplaatsen, die door deze overspoeling, dus de slakjeslaag, zijn afgedekt. De eerste woonplaats ligt juist ten zuidoosten van het punt, waar de laan van Bol-Es de Vlaardingseweg bereikt, op een klein kreekkruggetje, waardoor het woonvlak circa 20 cm boven het vroegere maaiveld gelegen is. De grote massa van de gevonden aardewerkscherven is afkomstig van kogelpotten, waarvan circa tien procent bestaat uit het harde z.g. paffrath type, de overige zijn iets grover, van een ouder type. Hiernaast komt aardewerk voor, geïmporteerd uit Andenne in het Belgische Maasgebied, fraai lichtgeel materiaal, plaatselijk versierd met helder geel glazuur, grote kannen, hetzij met een schenktuitje en twee bandvormige oortjes of met een enkel groot oor, en potten met een manchetvormig randprofiel. De bodems van dit aardewerk zijn lensvormig. Over de datering van dit laatste materiaal bestaat momenteel weinig twijfel, nl. circa 1150.

De tweede woonplaats is gelegen ten noorden van de Vlaardingseweg, schuin tegenover de boerderij Spaland. Deze bestaat uit een grote lage terp, ruim een meter boven het maaiveld gelegen en bevat eveneens het zelfde aardewerk als de eerste met dien verstande, dat hier het paffrath type kogelpot domineert en het oudere type minder voorkomt. Ook hier komt het importgoed uit Andenne voor, waarbij een fragment van een zeer fraai bekertje.

Uit het verschil in kogelpotmateriaal kan geconcludeerd worden dat de eerste woonplaats veel langer in gebruik is geweest, mogelijk vanaf het einde van de 11de eeuw, dan de tweede. Deze laatste is vermoedelijk slechts een kwarteeuw bewoond geweest, welke bewoning aanvangt op een tijdstip, dat de paffrath pot het oudere type vrijwel geheel verdrongen heeft. Het einde van de bewoning is van beide gelijk, een overstroming in de tweede helft van de 12de eeuw. In deze tijd begon een nieuwe transgressieperiode, d.w.z. de

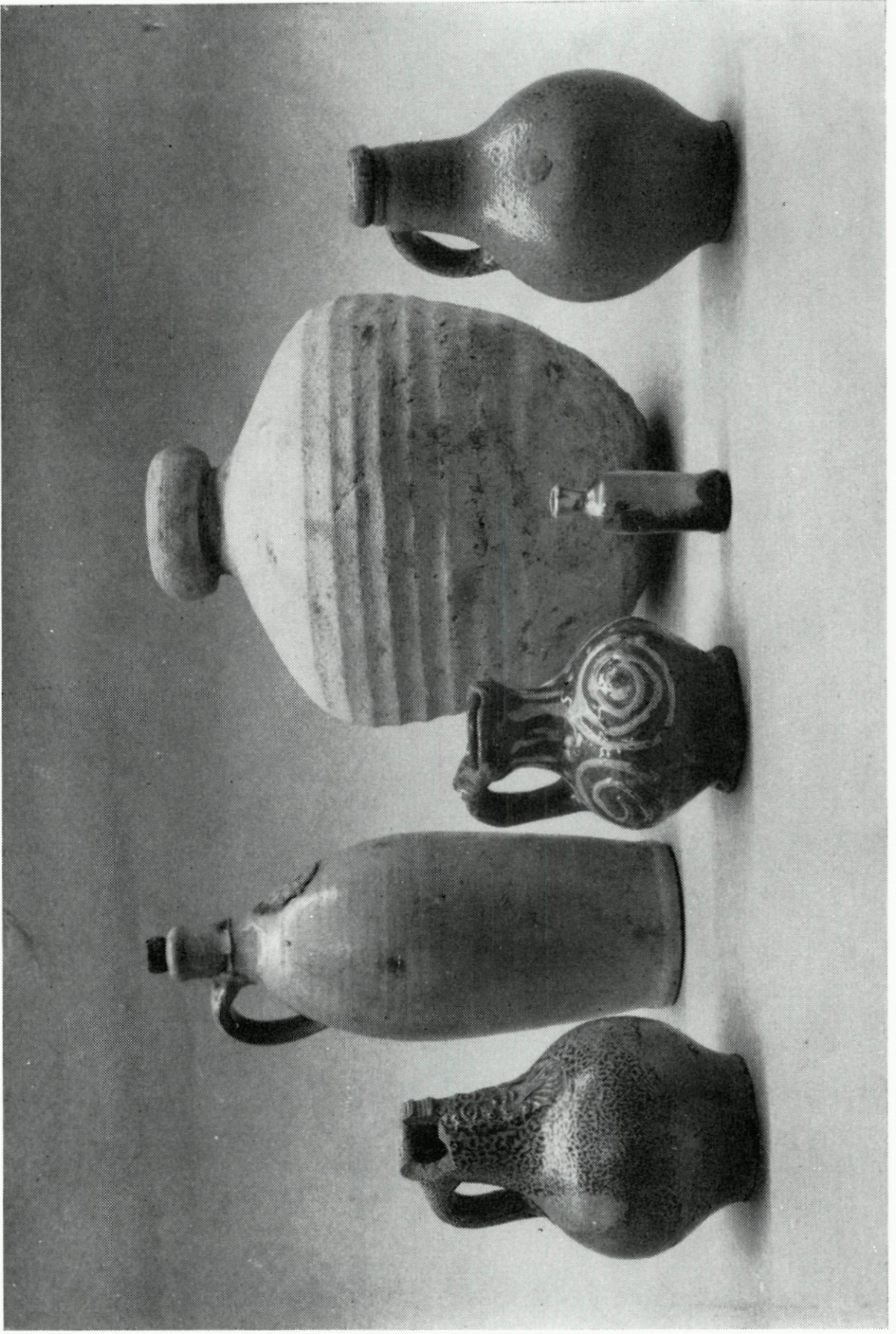
zeespiegel steeg. Dergelijke transgressies gingen vaak gepaard met katastrofen, wanneer springvloed en noordwester storm samenvielen. Wij hebben dit tien jaar geleden aan den lijve ondervonden, want ook nu maken wij een dergelijke transgressie mee, met alle gevolgen van dien.

Tenminste zes 12de eeuwse kloosterkronieken maken melding van het rampjaar 1164: de *Annales Colonienses* melden dat de oceaan 12 mijlen zijn oevers overschreed; de *Annales Egmundenses* melden dat de overstroming vanuit zee in de rivieren plaats vond tot in een aantal dorpen in Holland, terwijl tevens Boven Friesland en Saksen geteisterd werden; de *Annales Magdeburgenses* melden dat een groot aantal personen omkwam en dat de storm uit het noorden kwam; de *Annales Palidenses* geven op dat grote stukken land verplaatst waren met bomen, huizen en erven (wat doet denken aan het wegslaan van stukken veenland). Tot 20 mijlen uit de rivieroevers waren mensen omgekomen; de storm kwam uit het noorden en westen; de kronieken van Wittewierum vermelden de overstroming eveneens; de *Chronica Slavorum* geeft als de getroffen gebieden de gehele kust van Friesland, Hadeln en het gebied van de Elbe en de Wirra op. Als datum van de ramp wordt door drie kronieken genoemd 16 februari 1164, één kroniek 1164, één kroniek 21 december 1163 en één kroniek 16 september 1164. De beschrijvingen van de ramp roepen herinneringen op aan de stormvloed van 31 januari 1953, die ook tijdens een noordwester storm plaats vond en eveneens de Noordzeekust tussen Vlaanderen en Jutland teisterde.

De sporen van deze stormvloed vinden we in Kethel in de vorm van het kleidek, dat ligt op de genoemde slakjeslaag. Deze slakjes duiden aan dat het terrein niet constant onder water gestaan heeft, maar periodiek onderliep, zoals thans nog in het waddengebied het geval is. De kleilaag is op meerdere plaatsen 40 cm dik, wat op een sterk grondtransport wijst. De aangevoerde grond is afkomstig uit de tegenwoordige bedding van de Nieuwe Maas, die in deze tijd veranderde van een krekengebied in een grote riviermond, waarbij veel land werd weggeslagen. Het gebied van de Hargpolder is vóór deze overstroming zonder bedijking bewoonbaar geweest. Ten onrechte wordt de Vlaardingseweg nog vaak als een oude dijk beschouwd; reeds Van Liere kwam op geologische gronden tot de conclusie dat hier geen dijk aanwezig geweest is,

33. Kethel; aardewerk fragmenten uit het midden van de 12de eeuw. Op de achtergrond een drietal kannen uit Andenne, hiervoor midden en rechts verschillende kogelpotten, op de voorgrond links een spinklosje, een fragment van een pot met verfstreepversiering en een wetsteen; foto Openbare Werken.

34. Metrowerken; bodemvondsten uit de bouwput ter plaatse van de voormalige Bijenkorf met rechts in het midden een uit het Middellandsezeegebied afkomstige kruik; foto Openbare Werken.

daar wij anders ten noorden en ten zuiden van de weg een verschil in bodemprofiel zouden moeten aantreffen, zoals dit wel het geval is bij de Oude Dijk tussen Spieringshoek en 's-Gravenhuize. Dit profielverschil ontbreekt bij de Vlaardingseweg.

Bovendien blijkt nu dat ten zuiden van de weg, dus buitendijks, een woning ligt, die door een hoogte van 20 cm boven het maaiveld vanaf de 11de tot het midden der 12de eeuw bewoonbaar was. Toen nu de transgressie zich omstreeks 1150 aankondigde door toenemende wateroverlast in het natte seizoen, werd een terp aangelegd ten noorden van de weg (dus binnendijks). Zou de Vlaardingseweg inderdaad waterkerend geweest zijn, dan zou het beeld juist tegenovergesteld geweest moeten zijn dan het aangetroffene, nl. bewoning op een terpje buitendijks en op het maaiveld binnendijks. De bodemvondsten bevestigen dus de waarneming van Van Liere, dat de Vlaardingseweg geen dijk is.

Na de overstroming vond dijkaanleg plaats, nl. van de Oude Dijk vanaf de Babberspolder tot aan de Schie, hetgeen gebeurde met andere aansluitende werken in de tijd dat Wiboldus abt was van de abdij van Egmond (1161-1176). Wij mogen derhalve stellen dat de Hargpolder sedert 1175 weer bewoonbaar was geworden. De beide oude woonplaatsen werden weer bewoond, waarbij vooral het terpje flink opgehoogd was. Op deze laag vonden wij scherven vanaf het einde van de 12de eeuw en de 13de eeuw.

Van nu af aan ging de bewoning zich concentreren op de 'Vlamrug' langs de Harg, waarop niet minder dan tien woningen liggen, alle daterend vanaf het einde van de 12de eeuw, maar op twee na, de boerderijen 'Groenoord' en 'Landvreugd', alle weer verlaten omstreeks 1400.

De grote kleirug is dus na de overstroming voor het eerst bewoonbaar geworden; dit komt omdat op deze rug een kleiafzetting van plm. 40 cm plaats vond, evenals op het omringende veenlandschap. Het veen klonk door het gewicht van dit kleipakket naar schatting 20 cm in, wat de 'Vlamrug' niet deed, zodat deze laatste nu ongeveer 15 à 20 cm hoger kwam te liggen dan het omringende terrein, wat voldoende was om de meest geschikte woonplaats te worden in de polder.

Dat de polder inderdaad een zoetwatermilieu had, blijkt uit een natuurlijk kreekje langs de zuidkant van de rug. Hierin komen veel scherven voor, daterend vanaf het einde van de 12de eeuw.

Tussen deze scherven bevinden zich honderden platte, spiraalvormige zoetwaterslakjes.

Dat de bevolking van Kethel omstreeks 1400, evenals elders in Schieland en Rijnland, sterk afnam, blijkt uit het feit, dat de graaf op 13 januari 1400 het aandeel van dit ambacht in de heervaart verminderde van vier tot twee riemen en nogmaals op 22 maart 1401 tot één riem ⁶⁾.

De grote massa scherfmateriaal in Kethel verzameld is momenteel nog niet volledig geïnventariseerd, zodat hierover later een verslag zal verschijnen.

IV. DE METROWERKEN

Gedurende de werken, uitgevoerd ten behoeve van de aanleg van de metro, zijn, vooral ter plaatse van het voormalige gebouw van 'De Bijenkorf', dank zij de goede zorgen van de heer C.A. A. de Graaf, een aantal voorwerpen geborgen, daterend uit het einde van de 16de tot in de 18de eeuw. Deze vondsten variëren van een tinnen beker, een baardmankruikje, een z.g. Spaanse kruik afkomstig uit het Middellandse Zeegebied, bruin aardewerkkannetjes met gele slibversiering, 'Keuls aardewerk' tot wijnflessen met een fraaie zilver- en goudkleurige irisatie.

V. BAGGERWERKEN

Bij baggerwerken op het eiland Rozenburg zijn, ter hoogte van de Oranjesluis behalve de hieronder te noemen munten, een 17de eeuwse loden penning, waarmerk voor Engels laken, en de kamer van een laat 15de eeus stuk achterlaad geschut gevonden.

VI. MUNTVONDSTEN

Tijdens het onderzoek te Kethel is ten zuiden van de Harg een Romeinse munt aangetroffen: een dupondius van Antonius Pius (138-161).

Bij de hierboven genoemde baggerwerken werden eveneens vier Romeinse munten gevonden, nl. een bronzen munt, beeldenaar Hadrianus, muntwaarde 1 sestertius, geslagen te Rome 119-138; een zelfde munt met de beeldenaar van Marcus Aurelius en nog

een met de beeldenaar van Faustina Augustus, geslagen te Rome 161-176. Tenslotte nog een zeldzaam exemplaar, een gouden 'pseudo' keizerlijke munt, waarschijnlijk in de 6de eeuw na Christus geslagen in Gallië.

- 1) C. Hoek, „'s Gravenhuize" in Rotterdams Jaarboekje 1962, blz. 230 e.v.
- 2) Zie Rotterdams Jaarboekje 1962, blz. 113 e.v.
- 3) Zie over hem: A. G. de Groot, Zweder en Jacob van Gaesbeek in Zuid-Holland, in Zuid-Hollandse Studiën, deel VIII, blz. 39.
- 4) Gedenkboek dr. ir. P. Tesch 1945, blz. 525-530.
- 5) 'De Bodemgesteldheid van het Westland', 1948.
- 6) Algemeen Rijksarchief, leenkamer Holland, inv. no. 52, f 367 en f 432 vo.